

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Кирилка Симеонова Тагарева от Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.2. Психология

докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*

Автор: Теодора Запрянова Пампулова

Тема: „Самооценка, субективно благополучие и процъфтяване при юноши, обучаващи се в традиционна и иновативна системи на обучение“

Научен ръководител: доц. д-р Ирена Иванова Левкова – Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-1358/25.06.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Самооценка, субективно благополучие и процъфтяване при юноши, обучаващи се в традиционна и иновативна системи на обучение“* за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*. Автор на дисертационния труд е Теодора Запрянова Пампулова – редовна докторантка към катедра „Психология” с научен ръководител доц. д-р Ирена Иванова Левкова.

Представеният от Теодора Пампулова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Докторантката е приложила пет публикации.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Теодора Запрянова Пампулова е родена през 1985 г. През 2012 г. придобива бакалавърска степен по психология с квалификация психолог, учител по психология, а през 2013 г. – магистърска степен по консултативна психология в ПУ. През 2015 г. получава втора магистърска степен по Социална медиация и комуникация в ПУ. Обучението ѝ като докторант започва от 1.03.2021 г., когато е зачислена в редовна докторантура по педагогическа и възрастова психология към катедра „Психология“ в Педагогическия факултет на ПУ. По време на обучението си е изпълнявала отговорно всички дейности, заложили в индивидуалния учебен план за образователна и научна степен „доктор“ и е положила успешно всички изпити, определени в плана. През 2024 г. Т. Пампулова е отчислена с право на защита.

Теодора Пампулова има професионален опит като училищен психолог, педагогически съветник в „ЕГ „Иван Вазов“, гр. Пловдив и др. В момента работи като детски психолог в частен кабинет и предлага психологическа помощ и подкрепа на деца до 18 годишна възраст, подкрепа на родители, предлага обучения и семинари. В ПУ работи на хонорар и води упражнения на студентите като психолог от практиката по дисциплината „Позитивно родителство“. Автор на книги за родители „Наръчник за справяне с чудовища, динозаври и други страшни неща“ и „Детската градина-щастливо място“ и книги за юноши „Уверено дете“. Тя е координатор на Дружеството на психолозите в Република България за Пловдив и региона.

Представената автобиография показва последователен интерес на докторантката към психологическите теми в детско-юношеска възраст, което е отразено и в нейния подход за избор на тема на дисертационното изследване – благополучието на юношите в образователната среда.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд на Теодора Пампулова е посветен на изучаването на самооценка, субективно благополучие и процъфтяването при юноши, които се образоват по различен начин в училище. Проблемът е актуален в научно и научно-приложно отношение. Актуалността се изразява в опита да се разшири научното познание в областта на психологията на разви-

тието юношите, позитивната психология и педагогическата психология. В приложен аспект актуалността на темата се открива в търсенето на пътища за повишаване на психическото благополучие на децата и юношите в образователната сфера. Теодора Пампулова си поставя за цел да изучи параметрите на самооценката, субективното благополучие и процъфтяването при юноши в горна училищна възраст, от VIII-ми и X-ти клас, обучаващи се по иновативен образователен модел и да проучи евентуални взаимовръзки между тези конструкти. В този аспект е интересно и предизвикателно да се изследва по емпиричен път влиянието на дадена образователната иновация, в случая „Едно устройство-един ученик“ върху психичното здраве и благополучие на учениците.

3. Познаване на проблема

Теодора Пампулова познава състоянието на проблема и оценява творчески литературния материал.

2. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява на Теодора Пампулова да постигне поставената цел и да получи адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Приложени са три инструменти:

1. **Ска̀ла за себеоценка на Морис Розенберг** - българска стандартизация на Маргарита Дилова, Ева Папазова и Методи Коралов. Скалата включва в себе си 10 айтема, които проследяват нагласи към себе си и към преживяването на себе си. Индивидът може да определи собствената си стойност на база на личните ценности и вярвания.

2. **Ска̀ла за субективно благополучие и взаимоотношения в юношеска възраст (ССБВО)** - кратка българска версия, апробирана за българска извадка и стандартизирана от Пламен Калчев (2014). Тя е кратък, икономичен и лесен за употреба самоописателен въпросник, който е предназначен за ученици на възраст от V-XI клас. Същият може да се прилага групово или индивидуално и отнема около 10 мин. Интерпретацията на резултатите се осъществява на ниво общ бал за субективно благополучие и на ниво компоненти на психичното благополучие и тяхната конфигурация. Общият показател на Субективното благополучие се формира от сумата Самооценка + Позитивна нагласа към живота + Депресивно настроение (с обратен знак, т.е. всички айтеми се прекодират преди да се включат в показателя Субективно благополучие).

3. **Ска̀ла за процъфтяване на Дийнър** - българска стандартизация от Пламен Калчев. Това е 8-айтемна ска̀ла, която е предназначена да измери общата, глобалната оценка на респондентите за удовлетвореността им от живота. Акцентът е поставен върху когнитив-

ната оценка на опита в значими области на съществуването. В оригинал скалата за процъфтяване е 7-степенна ликертова скала от 7 „изцяло вярно“ до 1 „изцяло невярно“. За целите на този дисертационен труд и във връзка със спецификите на изследване на юноши оригиналната 7-степенна скала е редуцирана на 4-степенна.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 221 страници и включва: увод, три части, дискусия, заключение, литература и приложения. Теоретичната и емпиричната части са добре балансирани. За изследването са използвани 282 източника, като следва да се отбележи, че голяма част от тях са нови публикации. Докторантката е отделила внимание на изучаването на провежданите психологически изследвания и в България.

Първата част е теоретично-аналитична и представя литературен обзор по темата на дисертацията. Акцентите са четири: изучаване на самооценката, психичното благополучие, процъфтяване и представяне на иновативни системи на обучение. Авторката прави прецизен анализ на подходи и теории за изучаване на самооценката, като засяга различни аспекти в нейното проучване. Особено внимание е отделено на промените в самооценката през юношеската възраст. Представени са виждания на различни автори като James, Hartur, Kernis и др. Конструктът психично благополучие е задълбочено анализиран. Приведени са теоретични постановки с фокус емпирични потвърждения (Diener, Ryff, Seligman и др.). Процъфтяването е разгледано в светлината на постановките на Keyes, Бакрачева, Lippman и др. Осъществен е преглед на иновативните системи на обучение и подробно е разгледан Модела 1:1 „Един ученик- едно устройство“. Анализирани са изследвания на Rockman, Penuel и др., представящи положителни и отрицателни аспекти от внедряването на технологията в много от училищата по света.

Във втората част е представен дизайн на изследването. Поставена е целта, седем задачи, посочен е обектът и предметът на изследване, издигнати са пет хипотези. В емпиричното изследване участват общо 486 юноши, разпределени в две групи: експериментална група с 238 лица и контролна група с 248 лица. Изследвани са ученици от VIII-ми и X-ти клас от три различни училища.

Третата част от дисертацията е посветена на анализ на резултатите от изследването. Анализът е проведен в няколко етапа – извеждане на описателна статистика; психометрична обработка на приложените инструменти и проверка на тяхната надеждност; проучване влиянието на социодемографските фактори върху нивата на изследваните конструкти чрез серия еднофакторни дисперсионни анализи и Т-тест и проучване на взаимовръзките между изследваните конструкти чрез прилагане на корелационен и регресионен анализ.

В изследването Теодора Пампулова издига следните 5 основни хипотези:

1. Предполага се, че ще се установят статистически значими различия в равнището на самооценка при юноши (VIII-ми и X-ти клас) в зависимост от особеностите на образователната система – традиционна, без Chromebook и иновативна, с Модел 1:1.
2. Предполага се, че ще се установят статистически значими различия в равнището на субективното благополучие при юноши (VIII-ми и X-ти клас) в зависимост от особеностите на образователната система – традиционна, без Chromebook и иновативна с Модел 1:1.
3. Предполага се, че ще се установят статистически значими различия в равнището на процъфтяването при юноши (VIII-ми и X-ти клас) в зависимост от особеностите на образователната система – традиционна, без Chromebook и иновативна с Модел 1:1
4. Предполага се, че ще се установят корелационни зависимости между някои от конструктите (самооценка, субективно благополучие и процъфтяване).
5. Предполага се, че всеки от конструктите ще корелира с поне от една от субскалите от Въпросника за субективно благополучие и взаимоотношения в юношеска възраст, както в контролната, така и в експерименталната група.

Резултатите и техният анализ сочат, че първа хипотеза не се потвърждава. Сравнителният анализ на средните стойности на самооценката по Скалата на Розенберг за двете групи изследвани лица сочи, че разликата е в размер на -0.17051 и не е статистически значима. Така, в изследването, самооценките на учениците (VIII-ми и X-ти клас) не се различават съществено при традиционното и иновативното образование.

Установява се, че по отношение на оценката на субективното благополучие, разликите между средните стойности за двете групи ученици (експерименталната и контролната) не са статистически значими. Втората хипотеза не се потвърждава.

По отношение на третата хипотеза се оказва, че се установяват статистически значими различия в равнището на процъфтяването при юноши в зависимост от особеностите на образователната система – традиционна, без Chromebook и иновативна с Модел 1:1. Трета хипотеза се потвърждава. Това е много интересен факт, получен в това изследване и който, вероятно изисква допълнителен анализ и изследвания.

Четвъртата хипотеза се потвърждава. Установена е връзка между резултатите от Скала Процъфтяване и Субективното благополучие при експерименталната група.

Чрез проверка на три подхипотези, Теодора Пампулова търси потвърждение на петото предположение, свързано с корелация с поне от една от субскалите от Въпросника за субективно благополучие и взаимоотношения в юношеска възраст. Анализът потвърждава тази

хипотеза. Получените резултати за експерименталната група позволяват да се заключи следното.

Постигнатата Себеоценка по Розенберг в юношеството корелира с компонентите – Положителната нагласа, Близостта с родителите, Приемането от връстници и Доверителното общуване и с отсъствието на потиснато настроение и неблагоприятия и отрицателно отношение от съучениците.

Субективното благополучие има много силна положителна взаимовръзка с Положителната нагласа и много силна отрицателна – с Депресивното настроение. Значителни положителни корелации се наблюдават с Близостта с родители, Приемането от връстници, Доверителното общуване.

Процъфтяването има положителни корелационни връзки със следните компоненти на инструмента за изследване на субективното благополучие и взаимоотношения в юношеската възраст: Субективно благополучие, Обща самооценка, Положителна нагласа, Близост с родителите, Приемане от връстници. Като отрицателни корелации се наблюдават с Депресивното настроение и Проблеми в отношенията с връстници.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Научно-приложните приноси в дисертационния труд на Теодора Пампулова се заключават в провеждането на оригинално проучване на самооценката, субективно благополучие и процъфтяване при юноши, които се учат по традиционен и иновативен модел. Изследването предлага по-цялостно разбиране на опита при прилагането на дадени образователни иновации, който засяга не само развитието на интелекта и компетенциите на учениците, но обхваща и тяхното психичното здраве и благополучие. Научните приноси, които отговарят на съдържанието на дисертационния труд се заключават в следното:

1. На базата на осъществен теоретичен анализ са интертирани съвременни схващания за самооценката, субективно благополучие и процъфтяване при юноши. Концептуализирани и научно последователно са интерпретирани основни класически и съвременни модели и подходи, свързани с иновативните системи за обучение.
2. Представен е систематичен обзор на редица емпирични проучвания, отнасящи се до изследваните конструкции.
3. Проведено е оригинално емпирично проучване в научното поле на изследваната проблематика в България относно взаимовръзките между конструкции на психичното здраве и вида на образователната система.
4. На емпирично ниво са изследвани и установени специфични особености в раз-

витието на изследваните конструкти при юноши в зависимост от вида на образователната система – традиционна и иновативна.

5. Емпиричните данни дават основание да се зложат специфични дейности при развитието на образователни политики при внедряването на иновативни технологии и приложения в българското образование с цел промотирането на позитивното психично развитие и здраве.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, представени за рецензиране са общо 5. Всички те са самостоятелни статии на Т. Пампулова и са на български език. Две от тях са статии в списание „Докторантски изследвания“ – научно списание за докторанти на Педагогическия факултет на ПУ. Една публикация е статия в сборник с доклади от национална научно-практическа конференция по Психология на Българската школа за психоанализа във Варна през 2022 година. Две от публикациите са статии в сборници от десети и единадесети студентски научен форум в Педагогическия факултет на ПУ. В съдържателно отношение, всички публикации са свързани с темата на дисертационното изследване.

9. Лично участие на докторанта

Считам, че проведеното дисертационно изследване е лично дело на докторантката Теодора Пампулова и формулираните приноси и получени резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът е направен според изискванията и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Нямам критични забележки, които биха могли да окажат съществено влияние върху направената рецензия. Препоръчвам на Т. Пампулова да продължи да работи все така упорито в областта на детско-юношеската психология и педагогика.

12. Лични впечатления

Познавам Теодора Запрянова Пампулова от 2008 г. като студентка по психология. Имам положително мнение за нея. Тя е отговорна, организирана, лоялна, иновативна и комуникативна.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам публикуване на научни статии и на монография по темата.

В рамките на моята компетентност не открих текстове, които могат да бъдат определени като плагиатство, а и в периода на работата ми върху рецензията не съм получавала сигнали за такова.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че Теодора Запрянова Пампулова притежава теоретични знания и професионални умения по научна специалност *педагогическа и възрастова психология* като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и ***предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на Теодора Запрянова Пампулова*** в област на висше образование: Социални, стопански и правни науки, професионално направление Психология, докторска програма Педагогическа и възрастова психология.

29.07.2024 г.

Рецензент:

(проф. д-р Кирилка Тагарева)